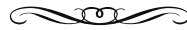

УДК 528.946

В.А. Пересадько, Є.В. Орлов

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

КАРТОГРАФУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ (на прикладі Сумської області)

Проаналізовано світовий досвід картографування криміногенних і кримінологічних ситуацій. Описано підходи щодо формування змісту карт кримінологічної ситуації в Сумській області України. Запропоновано перелік показників і умовних позначень для відображення кримінологічної ситуації в області на електронних картах широкого використання.

Ключові слова: кримінологічна ситуація, електронна карта кримінологічної ситуації, досвід картографування.

V. Peresadko, Ye. Orlov

MAPPING OF CRIMINOLOGICAL SITUATIONS (ON THE EXAMPLE OF SUMY REGION)

International mapping experience in criminogenic and criminological situations has been analyzed. Approaches to the formation of the contents of criminological situation maps in Sumy region of Ukraine have been described. A list of indices and symbols to be displayed on widely used electronic maps of criminological situations in the region has been proposed.

Keywords: criminological situation, electronic map of criminological situation, mapping experience.

В.А. Пересадько, Є.В. Орлов

КАРТОГРАФИРОВАНИЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ)

Проанализирован мировой опыт картографирования криминогенных и криминалогических ситуаций. Описаны подходы к формированию содержания карт криминалогической ситуации в Сумской области Украины. Предложен перечень показателей и условных обозначений для отображения криминалогических ситуаций в области на электронных картах широкого использования.

Ключевые слова: криминалогическая ситуация, электронная карта криминалогической ситуации, опыт картографирования.

Вступ. З метою попередження злочинності владні структури, органи юстиції, широкий загал мають мати повні, достовірні та науково обґрунтовані відомості, які б дозволили розглянути злочинність за територіальною і часовою ознаками, вивчити взаємозв'язок причин її виникнення та наслідків негативного впливу на суспільство, спрогнозувати подальший розвиток тощо. Інформаційну основу для проведення такого аналізу повинна забезпечувати не тільки чітка організація обліку і звітності у правоохоронних органах, судах та органах юстиції (в Україні вона далека від досконалості), але й відповідна візуалізація такої інформації, що може забезпечити застосування картографічного методу дослідження і пізнання реальності.

Вихідні передумови. У сфері криміналістики існує два терміни: криміногенна і кримінологічна ситуація, де під криміногенною ситуацією розуміють фактори і чинники, що передують злочину та є передумовою його скоєння (іноді це сам факт вчинення злочину) [1], а під кримінологічною — власне самі ситуації, які виникають у процесі оперативної пошукової, слідчої та експертно-криміналістичної діяльності [2]. Дослідження криміногенних ситуацій, безумовно, дає широке коло для географічних (у першу чергу соціально-географічних і картографічних) досліджень, і такі роботи відомі широкому загалу (дослідження Н.Ф. Кузнецової, О.Г. Кулик, Т.М. Курач, О.Г. Литвак, Р. Веїме, А. Воднар,

S.K. Chang, С.М. Makres, W.H. Simms та ін.), але, на нашу думку, насамперед треба картографувати саме факти скоєння злочину з метою поглибленого пошуку і вивчення причинно-наслідкових зв'язків їх прояву. Після цього має бути розробка заходів з попередження виникнення криміногенних ситуацій, наприклад, ліквідація безробіття, розвиток спортивно-оздоровчих заходів, всебічний розвиток взаємодії правових, виховних, соціальних структур з метою зниження ризику виникнення кримінологічних ситуацій і т. ін.

Метою статті є висвітлення розробки проекту карти кримінологічної ситуації в Сумській області на основі вивчення історії, підходів і методів картографування кримінологічної ситуації в Україні і світі, використання загальнодоступних джерел інформації.

Виклад основного матеріалу. Ідея картографування кримінологічної ситуації по суті не нова і бере початок у 1800-х роках у Франції. Огляд іноземної літератури дає чітке уявлення про неоднозначне ставлення до даного виду тематичного картографування. Загалом, усю історію картографування кримінологічної ситуації у світі можна поділити на три напрями: класичний, позитивістський, плюралістичний.

Початок *класичному* напрямку поклали роботи Адріано Балбі і Андре-Мішель Гуеррі, які у 1829 р. створили перші карти кримінологічної ситуації

(злочинності), пов'язаної з рівнем освіти у Франції. Одна з перших карт мала назву «Стан освіти і кількість злочинів». Сама співпраця становить великий інтерес тому, що А. Балбі спеціалізувався в області етнографії і географії, а А.-М. Гуеррі був у той час одним з перших і найвизначніших діячів у галузі кримінальної статистики. Використовуючи дані статистики про рівень злочинності за 1825-1827 рр. та дані останньої реєстрації рівня освіти у Франції, вони розробили карти рівня злочинності проти власності й особистості, а також рівня освіти населення. Піддаючи порівнянню ці карти, вони виявили, що населення північно-східної частини Франції (від Орлеана до Франш-Конте) було освіченішим і цей регіон характеризувався високим показником кількості злочинів проти власності, а кількість випадків нападів на людей мала низький показник. Отримані результати, що стосуються географічних відмінностей у рівні освіти населення, не стали великою новиною. Але оскільки карта рівня освіти населення йшла в розріз з рівнем злочинності, то вона набула великої популярності у той час [5]. Класичний напрям картографування кримінологічної ситуації інтенсивно розвивався аж до останньої третини ХХ ст.

Позитивістський напрям був актуальним майже 50 років – до 20-х років ХХ ст. У цей період також намагались виявити причини виникнення злочинів, але через вивчення анатомічних особливостей людини: форму черепа, довжину кінцівок, розвиток системи органів тощо [6]. У 1870-і рр. італійський тюремний лікар Ч. Ломброзо на основі великого емпіричного матеріалу (понад 26 тис. злочинців) сформулював теорію природженого злочинця, який може бути розпізнаний за певними анатомічними і фізичними ознаками: аномалії черепа, асиметрія обличчя, знижена чутливість до болю, подовжені або недорозвинені мочки вух тощо. Пізніше Ч. Ломброзо частково змінив свою теорію, зосередивши увагу на інших факторах, що обумовлюють злочинність: кліматичних, етнічних, культурологічних, виховних, спадкових, родинних. Відмова від використання карт також була пояснена Ч. Ломброзо з погляду на те, що потрібна значна кількість часу і зусиль, щоб зібрати дані, підсумовувати їх та вручну створити карти. Самі карти не представлятимуть інтересу і не матимуть практичного значення, якщо не будуть створюватись оперативно.

Плюралістичний напрям розвитку кримінології (з 30-40 рр. ХХ ст. до нашого часу) характеризується продовженням наукових пошуків у рамках біологічних, психологічних, соціологічних теорій, а також включає в себе картографування несприятливих соціальних явищ (у тому числі і злочинності). Дослідження в області кримінології тісно пов'язані з розвитком тематичного картографування, що підтверджується рядом окремих картографічних творів та сервісів, які надають інформацію про скоєні злочини у вигляді веб-карт, що дуже поширені у

Сполучених Штатах Америки. Історія картографування кримінологічної ситуації у США має коротшу історію, ніж у країнах Європи. Варто зауважити, що такої чіткої періодизації у США не існує. Всі напрями кримінології, які мали місце в Європі і чітко періодизувались, у США «змазалися». На початку ХІХ ст. там не було регулярного збору статистичних даних. Огляд літератури дав змогу виявити, що: першими картами, які стосувалися тематики картографування кримінологічної ситуації, були карти з даними дорожньо-транспортних пригод: «Дорожньо-транспортні пригоди» (1847 р.), «Рівень смертності в ДТП» (1851 р.) [3].

Складніші карти були розроблені групою учених Чиказького університету у 20-30-і рр. ХХ ст. Соціологи на чолі з Робертом Парком дослідили характеристику суспільства в умовах міського середовища, щоб пояснити виникнення злочинів в американських містах. Використовуючи ці карти, вони проілюстрували пряму залежність рівня злочинності від соціальної дезорганізації у міських умовах. Теорія соціальної дезорганізації пояснює злочинність на соціальному рівні та ставить психологію злочинця у залежність від процесу функціонування суспільства в цілому. Наприклад, соціолог Чиказького університету Фредерік Трешері у 1927 р. наніс на карту міста Чикаго місця розташування злочинних банд. Він виявив, що банди були переважно зосереджені в тих районах міста, де контроль правоохоронних органів був слабким і соціальна дезорганізація найбільшою. Шоу і Майерс при проведенні дослідження рівня злочинності серед неповнолітніх (штат Іллінойс, 1929 р.) зробили висновок, що домашні адреси понад 9 000 правопорушників зосереджені у районах, де населення живе за межею бідності [6].

У США на основі багаторічного досвіду створені ресурси на базі ГІС-технологій, які надають вільний доступ до інформації про скоєні злочини (їх різновид, місце вчинення, дату і час). Це так звані карти кримінологічної ситуації (карти злочинності), які постійно оновлюються і через Інтернет доступні не тільки для жителів США, а й для усього світу. Поки відомо два такі сайти з інтерактивними картами, на яких способом значків представлена інформація по штатах і великих населених пунктах Америки, а вільне масштабування і детальність цифрової основи дозволяє вивчити ситуацію гранично точно і локалізовано (квартали, вулиці, будинки) (рис.1). Цей ресурс постійно оновлюється, що дає змогу відслідковувати просторово-часову тенденцію кримінологічної ситуації та володіти сучасною і актуальною інформацією.

Карти кримінологічної ситуації в колишньому Радянському Союзі практично не публікувалися, інформація була засекреченою, хоча, безумовно, для аналізу оперативної обстановки, забезпечення чіткого управління силами і засобами у відділах і управліннях міліції укладали оперативні й робо-

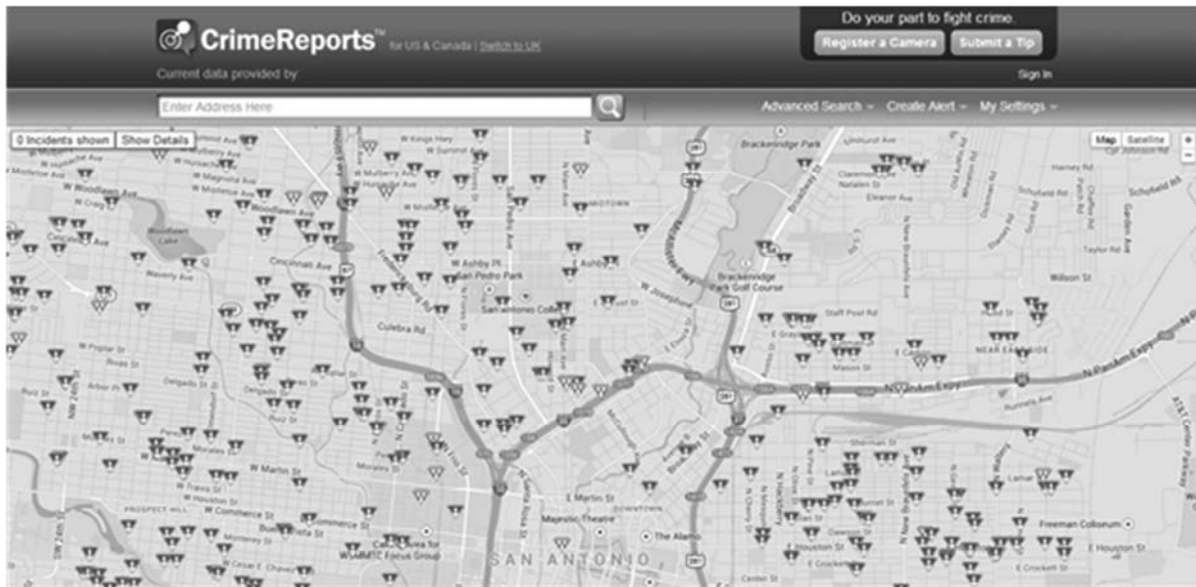

Рис.1. Карта «Кримінальні зведення» [7]

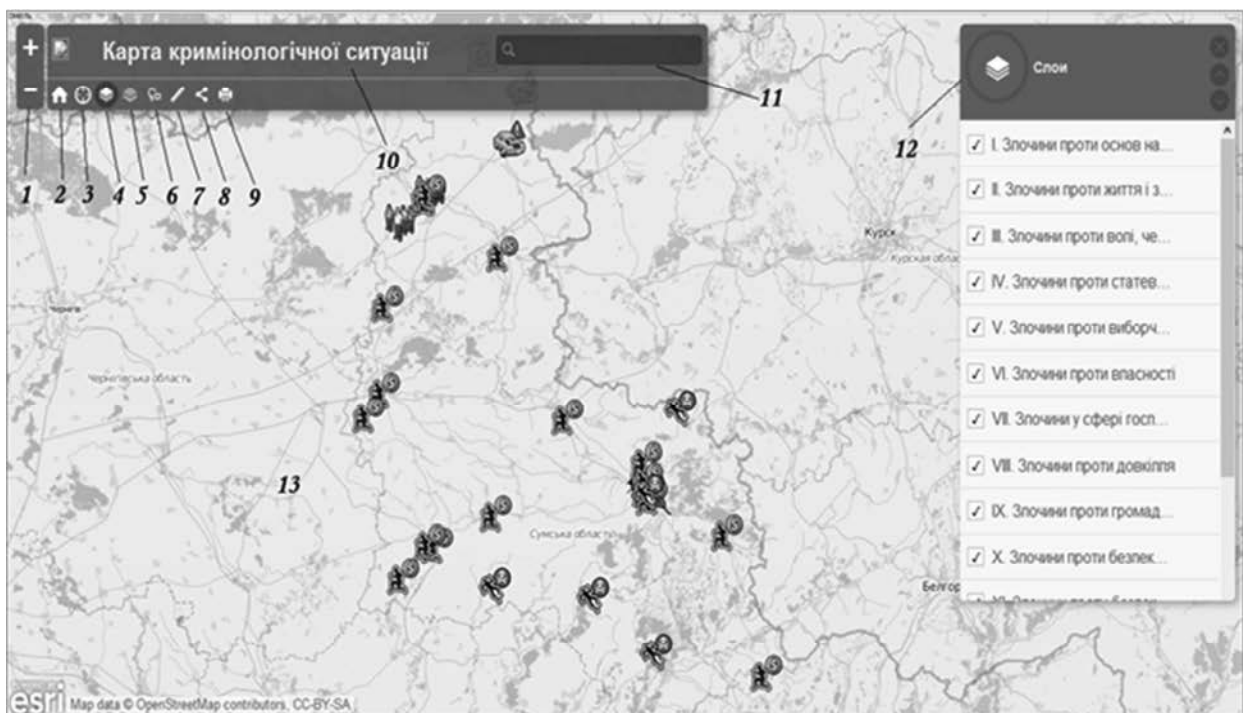

Рис.2. Фрагмент електронної карти «Кримінологічна ситуація в Сумській області України»

чі карти, які давали наочне уявлення про територію поширення злочинної діяльності, полегшували прийняття рішення та розклад сил і засобів, а також організацію взаємодії.

Картографування кримінологічної ситуації у країнах СНД не здійснюється належним чином. Як показало дослідження, у Росії лише періодично випускають карти рівня злочинності («Кримінальная карта России», «Карта преступности Москвы»). В Казахстані на сайті Комітету з правової статистики Генеральної прокуратури Республіки Казахстан діє веб-ресурс з інтерактивною картою злочинності міста Астана.

В Україні ситуація і того гірше — такого, як у Казахстані, сервісу не існує, і лише іноді в Інтернеті та періодичних виданнях публікуються карти-схеми, де способом картограм чи ареалів подається інформація про злочинність на території України або в окремих її областях. Наприклад, для Києва розроблена онлайн-карта злочинності «Zloch.in.ua», яка відображає дані за січень-серпень 2013 р., і, мабуть, їх оперативне оновлення не передбачається.

На кафедрі фізичної географії та картографії у 2005-2007 рр. були створені дві карти криміногенної ситуації (масштаб 1: 500 000): «Наркоманія у Харківській області» і «Злочинність у Харківській

області». Основні карти доповнювали по дві карти-врізки (1: 1 000 000): першу карту – «Рівень освіти» та «Профільні лікувальні заклади»; другу – «Рівень безробіття» та «Пенітенціарні заклади». В останні два роки розробляється карта кримінологічної ситуації для Сумської області України.

Основним принципом розробки карт є відповідність картографічних легенд методам і показникам вимірювання злочинності, прийнятих у кримінально-правовій статистиці.

Картографічне представлення кількісно-якісних показників злочинності проводиться шляхом відображення основних статистичних показників: рівень злочинності, коефіцієнти злочинності, структура злочинності, динаміка злочинності, відомості про латентність злочинності [1]. Усі перераховані показники мають суто інвентаризаційний чи оцінювальний характер і є підґрунтям для розробки кримінологічного прогнозу в регіоні, який дозволить:

а) попередити суспільство і державу про можливі варіанти розвитку кримінологічної ситуації у майбутньому;

б) здійснити належне планування боротьби зі злочинністю і розробити заходи, спрямовані на її запобігання;

в) сприяти розробленню спеціальних програм для вирішення соціально-економічних проблем суспільства;

г) вирішити питання про законодавче забезпечення тих чи інших суспільних відносин, внесення змін чи доповнень до чинного законодавства, яке регламентує різноманітні сфери суспільного життя;

г) провести обґрунтовану кримінологічну експертизу необхідних законопроектів чи інших нормативно-правових актів; д) виявити можливі позитивні і негативні наслідки заходів запобігання злочинності, окремих її форм, груп чи видів злочинів.

Карти кримінологічного прогнозу можуть і повинні розроблятися у тісній співпраці картографів і аналітиків-правознавців, бо лише останні в силу своєї професійної кваліфікації можуть об'єктивно оцінити інформацію інвентаризаційних і оцінювальних карт, які відображають показники, що розраховуються за визначеними, відомими алгоритмами.

Розробці карти «Кримінологічна ситуація в Сумській області України» передувало детальне вивчення інформації про рівень злочинності на території, що картографується. Так, за повідомленням прокуратури Сумської області протягом січня-лютого 2015 р. зареєстровано 3041 кримінальне правопорушення, що на 34,1 % більше, ніж у січні-лютому 2014 р. Із загального числа зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів 21,6 % (на 4,4 випадки менше, ніж у січні-лютому 2014 р.) – тяжкі та особливо тяжкі. Кількість потерпілих від злочинів за січень-лютий 2015 р. станови-

Таблиця

Відповідність умовних позначень розділам Кримінального кодексу України

Умовний знак	Розділи Кримінального кодексу України	Умовний знак	Розділи Кримінального кодексу України
	Злочини проти основ національної безпеки України		Злочини проти життя і здоров'я особи
	Злочини проти волі, честі та гідності особи		Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи
	Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина		Злочини проти власності
	Злочини у сфері господарської діяльності		Злочини проти довкілля

ла 2191 особу (на 37,8 % більше, ніж у січні-лютому 2014 р.), з числа яких 975 – жінки, 166 – особи похилого віку та інваліди 1 і 2 груп, 36 – неповнолітні та 10 – діти віком до 14 років. Найбільша кількість потерпілих (64,9 %) - від крадіжок і шахрайства, відповідно 1261 та 162 особи, серед яких 45,2 % – жінки [9]. Важливим є рівень розкриття злочинів, який у Сумській області знаходиться на досить низькому рівні. Близько половини скоєних злочинів є нерозкритими, що породжує скоєння злочинів особами, котрі уникнули правосуддя.

На основі отриманої інформації охарактеризовано загальну кримінологічну ситуацію в Сумській області і розроблено первинну карту-схему, з якої слідує, що Сумський, Охтирський, Роменський, Конотопський, Глухівський і Шосткінський райони області мають найвищий рівень злочинності та потребують найбільшої уваги з боку правоохоронних органів. У п'яти районах області (Ямпільському, Тростянецькому, Лебединському, Білопільському, Середино-Будському) – найнижчий її рівень.

На сьогодні створено інвентаризаційну електронну карту кримінологічної ситуації в Сумській

області, на якій способом значків показано види злочинів згідно з Карним кодексом України (рис.2). Для кожного з видів злочинів розроблені асоціативні умовні позначення (табл.).

Це свого роду оглядова карта, яка є базовою для розробки тематичних спеціальних серій карт, наприклад, серії карт «Злочини проти власності в Сумській області» чи серії карт «Злочинність у Сумській області».

Висновки. Детальне вивчення причинно-наслідкових зв'язків здійснення злочинів і соціально-географічних передумов їх виникнення, застосування апарату картографічного моделювання, методів математико-картографічного аналізу, математичної статистики і теорії інформації з широким залученням сучасних геоінформаційних технологій дасть змогу знайти важелі покращення кримінологічної ситуації у криміногенно несприятливих районах області.

**Рецензент – кандидат географічних наук,
доцент Ю.І. Прасул**

Література:

1. Даньшин І.М. Кримінологія. Загальна та особлива частина: Підруч. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіної. – Харків: Право, 2009. – 288 с.
2. Яблоков Н.П. Криміналістика / Н.П. Яблоков. – М.: Юрист, 2001. – 248 с.
3. Beime P. *Inventing Criminology* / P. Beime. – NY: State University of New York Press, 1993. – 193 p.
4. Chang S.K. *Crime Analysis System Support: Descriptive Report of Manual and Automated Crime Analysis Functions* / S.K. Chang, W.H. Simms, C.M. Makres, A. Bodnar. – Gaithersburg: International Association of Chiefs of Police, 1979. – 215 p.
5. Kenwitz J.W. *Cartography in France: 1660-1848* / J.W. Kenwitz. – Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 204 p.
6. Oberschall A. *The Two Empirical Roots of Social Theory and the Probability Revolution* / A. Oberschall, M. Morgan. – Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press, 1989. – 275 p.
7. Офіційний сайт GIS LAB: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://gis-lab.info>
8. Вавренюк О.С. Деякі питання виміру показників злочинності в Україні / О.С. Вавренюк // *Держава та регіони. Право*. – К.: Україна, 2009. – С. 52–56.
9. Офіційний сайт Головного управління статистики у Сумській області: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sumy.ukrstat.gov.ua>